

"בואו נשיר את השיר... של הארץ"

בחוברת זו נעסוק בזיקה של עם ישראל לארץ ישראל לאורך הדורות. זיקה זו באה לידי ביטוי בשירה ובספרות העברית מאז תקופת התנ"ך ועד ימינו. נבדוק את הביטויים לאהבת הארץ בשירה ובספרות העברית לדורותיה: בתפילות ובברכות, בסיפורים חסידיים ובשירה בתקופות השונות, ובבדוק את הרצף הרעיוני והיצירתי בין יצירות קדומות ליצירות עכשוויות בנושאים שונים, כגון מצוות יישוב הארץ, נופי הארץ וכולי.

מורים יקרים אתם השותפים המשמעותיים שלנו בהבניית הידע אצל הלומדים, רק אתם יודעים מה נכון לכיתתכם, עד כמה נכון להעמיק את השיח בכיתה ומתי נכון להפוך עבודה בזוגות לעבודה אישית או קבוצתית. שיקול דעתכם הוא הנדרש, החשוב והנכון ביותר לכיתתכם ולכן כל המלצה שלנו היא רק הצעה, בחוברות שלל חומרים – אתם אלה שצריכים להפעיל את שיקול הדעת היכן להעמיק, על מה לוותר והיכן להרחיב בחומרים נוספים (עליהם נמליץ לכם)

זכרו שלנושא זה יש להקדיש רק 15 שעות שנתיות. שימו לב שלאורך החוברת יש משימות רבות היכולת לשמש כמשימות להערכה חילופית.

תוכן העניינים:

שער לזיקת עם לארצו

ארץ ישראל שלי 113-120

כאן ביתי פה אני נולדתי 114

הוי ארצי מולדתי 116

לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך 117

ושורשי בשני נופים - משימת רשות 118

נדודים ומולדת 119

פתאום אני רוצה הביתה חזרה 120

שם ישבנו גם בכינו בזכרנו את ציון 121-132

חורבן ונחמה 121

אומרים ישנה ארץ 124

כיסופים וגעגועים 127

אם אשכחך ירושלים 128

עליות בתקופה שבין חורבן בית שני להתעוררות התנועה הציונית 131

העליות הציוניות – לא מסתפקים בגעגעוע 133-137

חוצבים אנו גורל ביד רמה 133

השיבה ארצה 136

ונמשכת שיירה מן המאה שעברה 139-147

הפנים היפים של הארץ מתגלים 141

קום והתהלך בארץ 144

אחרי הכל את שיר- משימת סיכום

ביחידה 4 פרקים:

2 ש"ש הפרק הראשון: בברור מושגים: מולדת, קשר לארץ, זיקה, מדינת ישראל כמדינת עולים

4 ש"ש הפרק השני: בעקבות החורבן והגלות נכספים הגולים לארצם

4 ש"ש הפרק השלישי: החזרה ארצה, הציונות

4 ש"ש הפרק הרביעי: יש לנו ארץ זו שחלמנו עליה והתגעגענו אליה – איזה פנים יש לה?

דומים/שונים מהחלומות שהיו לנו?

1 ש"ש משימת סיכום

משימת הסיכום: מרבית הכותרות הן שורות מתוך שירים ישראלים. בחלק מהשעורים אף ביקשנו להקשיב לשירים והתלמידים נדרשו למספר משימות. במשימת סיום הנושא התלמידים יתבקשו להכין את השירון שלהם. המלצה:

השמיעו לתלמידים את השירים המצוטטים בכותרות. כך יוכלו להרחיב את ההכרות שלהם עם שירים יפים שכבר אינם מוכרים בקרב חלק מהתלמידים.

ארץ ישראל שלי

שיעור 1 : ארץ ישראל שלי

עמוד 113 פעילות כיתתית:

"בארץ-ישראל קם העם היהודי, בה עוצבה דמותו הרוחנית, הדתית והמדינית, בה חי חיי קוממיות ממלכתית, בה יצר נכסי תרבות לאומיים וכלל-אנושיים והוריש לעולם כולו את ספר הספרים הנצחיים..."
מתוך מגילת העצמאות של מדינת ישראל

פתחנו בשאלה : מה המסר שרצו להעביר כותבי המגילה על הקשר בין ארץ ישראל לעם ישראל?

בטקסט המכונן בעת הקמת המדינה בחרו הכותבים לציין כי בא"י נוצרו נכסי התרבות הלאומיים, עוצבה דמותו הרוחנית, הדתית והמדינית של העם אך כיצד זה יתכן והרי רב הזמן חיי העם בגלות ושם עוצבה דמותו ונוצרו מרבית נכסי התרבות. אז מדוע כך בחרו לפתוח את מגילת העצמאות?
כנראה כדי לתת לגיטימציה לדרישה שלנו על הארץ, כדי ליצור את הקשר הבלתי נפרד של עם ישראל לארץ ישראל, כדי לומר שגם כשלא ישבנו כאן מכאן הייתה ההשראה שלנו ועוד מגוון תשובות אפשריות.
זהו לא נושא פשוט להבהיר לתלמידים וברור שהם לא יוכלו לרדת לעומק המשמעויות. בחרו מה נכון להדגיש להבהיר בכיתה שלכם.

עמוד 114 דיון בעקבות המשחק הכיתתי:

האם היו פריטים ברשימות של תלמידים אחרים שהפתיעו אתכם?
האם היה לכם קל או קשה למנות את הפריטים?
מה הרגשתם כשערכתם את הרשימות?
מהיכן רכשתם את עיקר הידע על ארץ ישראל? מהבית? מבית הספר? מתנועת הנוער?

שאלות אלו באו לאפשר לתלמידים לשוחח בעקבות המשחק ולא רק להישאר ברמת הניצחון או ההפסד כי הרי ברור שלא זו הייתה מטרת תרגיל. המטרה הייתה לאפשר לכל התלמידים להתחבר לידע והכרות קודמת שלהם עם ארץ ישראל ולספר אחד לשנייה על מקומות בהם טיילו. נכון שלא כל התלמידים שלנו מכירים היטב את הארץ, לא כולם מרבים לטייל בה אבל המשחק "יכריח" אותם כן להיזכר בידע קודם שלהם.

עמודים 114-115 : כאן ביתי פה אני נולדתי

כולנו מכירים את השיר המקבע תודעה שכולנו ילידי הארץ אך לא כך הדבר. רוב העם היהודי עלה ועדיין עולה לארץ ישראל. מרבית תלמידינו הם דור ראשון עד שלישי בארץ. פעילות זו באה להדגיש את העניין. זיקה לארץ, למקום נוצרת כשאתה לא חיי בה.
הצענו מספר פעילויות – אחת סביב מפה האחרת ראיון עם בן משפחה. ניתן לבחור רק אחת מהפעילויות.

שיעור 2: "הוי ארצי מולדתי"

בפעילות הקודמת למדנו שרבים מהיהודים החיים בארץ, כלל לא נולדו בישראל, ועלו לארץ מסיבות שונות. במילים אחרות – עבור רבים מהישראלים, ארץ ישראל לא הייתה הנוף הראשון שהם הכירו, השפה העברית לא הייתה השפה הראשונה שבה הם דיברו, והחוויות הישראליות לא היו החוויות הראשונות שאותן הם חוו. הם היו צריכים ללמוד את ה"ישראליות", והם עוד זוכרים את החיים שהם הותירו בארץ שממנה עלו לישראל.

עמוד 116 דיון כיתתי בעקבות הראיון :
דיון זה יש לקיים רק במידה ובחרתם שהתלמידים יראינו בן משפחה או מכר שעלה לארץ.

"האדם אינו אלא"

"האדם אינו אלא קרקע ארץ קטנה,
האדם אינו אלא תבנית נוף מולדתו"
לדיון זה שתי מטרות – האחת שהילדים יבינו את משמעות המילה מולדת. בעזרת משפחת המילים (מולד, נולד, נולדנו, לידה, הולדת וכו)

במידה ובכיתתכם יש תלמידים הדוברים שפות אלו או שהם מתעניינים בשפות אפשר להביא בפניהם את המידע הבא: בשפות שונות פרוש המילה מולדת בקונטציה המבטאת שייכות כגון בגרמנית: Heimatland ובאנגלית: Homeland כלומר ארץ הבית או בקונטציות לאומיות אתניות כגון: ארץ האבות (Fatherland), ארץ האם (Motherland), מדינת האם (Mother country).

המטרה השנייה: שהתלמידים יבררו האם יש קשר בין מקום הולדתך לאדם שצמחת להיות. האם יש קשר כזה? כיצד הוא מתבטא?
שימו לב: היו רגישים להערות של תלמידים שיכולים בשיחה שכזו לנסות ולפגוע בתרבויות אחרות משלהם.

השאלה האחרונה יכולה להישאר היפותטית במידה ובכיתתכם אין תלמידים שנולדו בתפוצות אך במידה ויש בכיתתכם תלמידים שלא נולדו בארץ תחושת השייכות הכפולה היא עניין שנוון לעסוק בו ולאפשר לתלמידים להרגיש בנוח עם תחושת השייכות הכפולה הזו. לשם כך נועדה גם הפעילות הנוספת המוצעת בעמוד 10 "שורשי בשני נופים".

שיעור 3: "לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך"

עמוד 117

למידה בחברותא. מטרת הלימוד להרחיב את העיסוק בתחושת השייכות למולדת. הלימוד בחברותא מאפשר לתלמידים לחלוק עם חבר/ה תחושות ורגשות. חשוב לא לבקש מהתלמידים לספר בסוף החברותא על השיחה שהתקיימה בין השניים וזאת כדי לאפשר שיחה כנה, אמיתית ומאפשרת. ניתן להתייחס רק לשאלה אחת שעוסקת בידע ולא ברגש כמו לדוגמא: מה למדתם על חשיבותה של מולדת לאדם?

עמוד 118: משימת רשות "וְשָׂרְשִׁי בְּשָׂנֵי נֹפִים"

משימה זו מותאמת לכיתות בהן לומדים עולים חדשים או ותיקים.

שיעור 4: עמוד 119: נדודים ומולדת

מרבית החיים בארץ היום הם עולים חדשים או ותיקים, דור ראשון שני או שלישי בארץ. נכון שכולם התגעגעו לארץ ישראל אבל לא רק אליה. מי שנולד בארץ כלשהי, גם אם היא לא הארץ המובטחת, אהב אותה ולאחר העזיבה התגעגע אליה. כך שבעצם היהודי שנדד עזב ונפרד ממולדתו רבות.

הטקסט של עמוס קניין עוסק במורכבות הזו וכן ציורו של שאגאל עוסק בדמותו של היהודי הנווד. לאורך החוברת נשלב יצירות אמנות פלסטית (ראו לדוגמא בחברותא על אברהם אבינו) זו דרך להכיר לילדים אמנות לאורך הדורות ולפנות אל התלמידים שטקסט חזותי משמעותי בעיניהם יותר.

עמוד 120 פתאום אני רוצה הביתה חזרה
הגעגוע לארץ קיים גם היום כאשר מסיבה כלשהי אנחנו בוחרים או נאלצים לעזוב את הארץ. בחרנו לעסוק גם בנושא זה. הוא רלוונטי יותר בכיתות בהן ישנם תלמידים שאכן יצאו מהארץ לתקופה ארוכה. עשו שיקול עד כמה דיון זה נחוץ בכיתות שלכם.

משימת סיכום: התבוננות בסרגל. משימה זו חשובה כדי לנסות להמחיש לתלמידים כמה זמן ישב מרבית העם בגלות.

"שם ישבנו גם בכינו בזכרנו את ציון"

שיעור 5: חורבן ונחמה

בני ישראל חיו תקופה ארוכה בארץ ישראל – הם נלחמו בעמים אחרים, בחרו שופטים שניהגו אותם, החליטו שהם זקוקים למלך, הקימו את בית המקדש, התפצלו לממלכת יהודה ולממלכת ישראל, ובסופו של דבר, אחרי מאות שנים של חיים תוססים בארץ ישראל, שתי הממלכות נכבשו בידי מעצמות גדולות – האשורים, הבבלים, היוונים והרומאים, וימי הזוהר של עם ישראל בארץ ישראל, חלפו מן העולם. שתי הגלויות המשמעותיות בתולדות עם ישראל היו גלות בבל וגלות רומי

על נהרות בקל שם ישבנו גם בכינו בזכרנו את ציון

זהו אחד מהמזמורים המוכרים ביותר העוסק בגעגועים והרצון לחזור אל הארץ.

הרחבה למורה על המזמור: [באתר מט"ח](#)

חשוב שהתלמידים יספגו את האווירה בשיר ואין צורך לרדת לעומקו של הטקסט ללא ספק זהו טקסט לא פשוט ולא מתאים לגיל אבל מנגד הוא מצוטט הרבה פעמים בהקשר של הגלות וחשוב שהתלמידים יכירו את המקור וידעו מעט על התקופה בו נכתב.

רחל מבכה על בניה

רחל המבכה את בניה היא סמל נוסף המספר על התקווה לשוב אל הארץ. לפני מספר שנים כתב עידן רייכל שיר תקווה לשיבת חטופי מלחמת לבנון השנייה ארצה. מומלץ להשמיע את השיר לתלמידים.

את השיר '[מנעי קולך מבכי](#)' כתב עידן רייכל לאחר שנכח בהרצאתו של הרב לאו על פרשת השבוע בה סופר על רחל המבכה על בניה.

הטקסט שציטט הרב לאו מן הפרשה נגע בעידן והוא בחר לפרש אותו בשיר באופן אקטואלי, אשר משקף פן לא מבוטל בהווה הישראלית של ימינו.

"כֹּה אָמַר יְהוָה, קוֹל בְּרָמָה נִשְׁמָע נְהִי בְּכִי תַמְרוּרִים--רַחֵל, מִבְּכָה עַל-בְּנֵיהָ; מֵאֲנָה לְהִנָּחַם עַל-בְּנֵיהָ, כִּי אֵינָנּוּ. כֹּה אָמַר יְהוָה, מְנַעֵי קוֹלְךָ מִבְּכִי, וְעֵינַי, מִדְּמָעָה: כִּי יֵשׁ שֹׁכֵר לְפַעֲלֹתֶךָ נָא--יְהוָה, וְשָׁבוּ מֵאֶרֶץ אוֹיֵב. וְיֵשׁ-תִּקְוָה לְאַחֲרֵיתֶךָ, נָא--יְהוָה; וְשָׁבוּ בָנִים, לְגִבּוֹלָם" (ירמיהו, פרק ל"א) (מתוך אתר וואלה)

עמוד 122 שאלות לדיון כיתתי:

הסבירו: מהו הקשר בין עם ישראל לארץ ישראל הבא לידי ביטוי בשני הטקסטים? שני הטקסטים עוסקים בגעגוע לארץ ישראל. במזמור מתהילים בא לידי ביטוי הייאוש הגדול ואילו אצל ירמיהו ישנה נימה של נחמה.

תקופת הגלות הציבה קושי גדול בפני היהודים באורחות חייהם.

א. נסו לשער, מה היו הקשיים הגדולים בהם נתקלו הגולים בחיי היום יום?

ב. לו הייתם במקום הגולים, מה לדעתכם היה הכי קשה לכם ביום-יום?

מה אתם עושים כשאתם חשים געגוע למקום מסוים? מה הן הדרכים בהן אתם מקלים על תחושת הגעגוע שלכם?

אפשרו לתלמידים לענות כאן כל תשובה. אין נכון ולא נכון. זו שאלה המאפשרת העלאת חששות, שיתוף ברגשות. געגוע אינו רק למקום אלא לאדם, לחפץ, לרגע בזמן שחלף – זהו נושא מעניין ומאפשר הכרות מעמיקה עם התלמידים ובינם לבין עצמם. כמובן ששיחה כזו אפשרית רק בכיתה המתורגלת לדיון כיתתי. כדי להקל על התלמידים מומלץ שראשית יענה כל תלמיד השאלות במחברת – זמן אישי להעמיק בשאלה ולאחר מכן לנהל את הדיון הכיתתי.

עמוד 123 עבודה בקבוצות :

מומלץ לתת לתלמידים להתמודד עם משימה זו בבית ולהציע לשלב את ההורים / אחים גדולים.

המשימה דורשת עזרה בהבנת טקסט מכונן, שיחה סביב רגשות, והתייחסות לעבר של העם. היא מאפשרת הכרות של ההורים עם עשייה משמעותית הנעשית בכיתה והופכת אותם שותפים למעשה החינוכי.

שיעור 6: "אומרים ישנה ארץ"

בתקופת המשנה התקיים יישוב יהודי בארץ ישראל, ולקראת סוף תקופה זו חרב בית המקדש השני. בתקופת התלמוד הלך והתמעט היישוב היהודי בארץ, ובתקופות מאוחרות יותר הוא כמעט ונכחד. העם היהודי נפוץ בין עמי העולם, ובכל תקופת הגלות, במזרח ובמערב, לא חדל לייחל לשיבה לארץ האבות. באגדות, בסיפורים ובפרשנויות על פסוקים (מדרשי פסוקים) הביעו חכמי המשנה והתלמוד את הצער והגעגוע שלהם לציון. הם חיזקו את הקשר בין עם ישראל לארץ ישראל בעזרת אמירות המסבירות מדוע ניתנה ארץ ישראל לעם ישראל, סיפרו על הזכות שניתנת למי שקובע את מקומו בארץ ישראל, הפצירו בעם היהודי שלא לוותר על הישיבה בארץ ישראל, וסיפרו בשבחה של ארץ ישראל.

בשיעור זה נכיר אגדות חז"ל. התלמידים כבר למדו כיצד לקרוא אגדה ומהי אגדה. הזכירו להם זאת ובנוסף הזכירו להם שהתלמוד במקור כתוב בארמית וכדי להקל עליהם הבאנו בפניהם את האגדות מתורגמות וערוכות.

דרך האגדות ניתן ללמוד באילו דימויים ומשלים בחרו החכמים לתאר את ארץ ישראל.

אמר ר' יהודה: עצי ירושלים של קנמון היו, ובשעה שהיו מסיקין [מחממים] מהם ריחם נודף בכל ארץ ישראל. ומשחרבה ירושלים נגנזו ולא משתייר אלא כשעורה ונמצא בגנזי צמצמאי המלכה [כלומר: כמעט שלא נותרו עצים, אלא רק במחסנים של מלכה בשם צמצמאי].

ספר האגדה, ביאליק רבניצקי עמוד רצ"ב, קכ (על פי תלמוד בבלי, מסכת שבת)

כשירושלים היתה קיימת (לפני חורבן בית המקדש השני) היו מבעירים בה עצים לחימום הבית וריח של קינמון נישא באוויר. מה שאומר שיחודה של ירושלים התבטא גם בצומח בה, כל מה שהיה בה היה ייחודי ומיוחד. לאחר החורבן כמעט ולא נותר בה דבר. לא רק בית המקדש חרב אלא גם ההתיישבות בארץ, החקלאות, הצומח הטבעי ועוד. כמובן שעובדתית הדבר אינו נכון מכון שיהודים אכן לא ישבו בה אבל רומאים כן התגוררו בירושלים.

"לעולם ידור [יגור] אדם בארץ ישראל אפילו בעיר שרובה עובדי כוכבים ומזלות [עובדי אלילים] ואל ידור בחוצה לארץ ואפילו בעיר שרובה ישראל"

תלמוד בבלי, מסכת כתובות, דף ק"י עמוד ב'

החשיבות של החיים בארץ הייתה כה משמעותית לחכמים עד שכתבו כי עדיף לחיות בעיר בארץ בה כולם עובדי אלילים מאשר לחיות מחוץ לארץ. שימו לב שמדרש זה נכתב בעת ישיבתם בבבל.

"אמר ר' יהושע בן לוי: "ירושלים הבנויה כעיר שחברה לה יחדו" - עיר שהיא עושה [את] כל ישראל לחברים." תלמוד ירושלמי מסכת חגיגה פרק ג, הלכה ו

לא חרבה ירושלים אלא על שדנו בה דין תורה... שהעמידו דיניהם על דין תורה ולא עבדו [דנו] לפני משורת הדין

כלומר: דנו רק על פי החוקים, ולא חמלו על האדם]

ערוך מתוך תלמוד בבלי, מסכת בבא מציעא, דף ל', עמוד ב'

מהו המסר? קיום מצוות באופן טכני מבלי להתייחס למהות שלהן, לערכים הגלומים בתוכן מובילות לחורבן רוחני וגשמי. ז"א שחיים משמעותיים וראויים הם כאלה שהמעשים שלנו, אורחות החיים שלנו הם תוצאה של הערכים בהם אנו מאמינים.

מדוע חז"ל עסקו בקשר לארץ ישראל לאחר חורבן בית המקדש השני והגלות? מה ביקשו חז"ל לחזק? הראו לתלמידים כיצד המשיכו החכמים להדגיש את הקשר החזק בין העם לארץ למרות שהחיים שלהם כבר התנהלו בארצות אחרות ובעיקר בבבל באותה תקופה. מדוע העניין היה חשוב לחכמים? כנראה כי הבינו שמה שיסמור על האיחוד הוא הקשר והזיקה לארץ ישראל. היא הפכה ממקור מגורים למקור השראה, מקור החיבור.

מדוע רבים מהקטעים מתייחסים לירושלים בפרט, ולא לארץ ישראל בכלל? אפשרו כאן לתלמידים להציע מגוון אפשרויות. כנראה שמהיותה עיר הבירה, עיר בה התנהלו מרכזי השלטון המשפט והקודש היא הפכה לסמל של א"י. השאלה האם גם היום זהו תפקידה של ירושלים יוכלו לעלות כאן, בעת הלמידה על ירושלים בחוברת העוסקת בירושלים של היום ודיונים רבים על ירושלים שיתקיימו סביב נושא ירושלים.

אפשרות: ניתן להפוך את העבודה בקבוצות ללמידה כיתתית ולוותר על הדיון הכיתתי. בחרו בהתאם למה שנוון לכיתה שלכם ובהתאם לפריסה השנתית ולאילוצים נוספים. אנו ממליצים לא לוותר על העבודה האישית.

שיעור 7: כיסופים וגעגועים - לבי במזרח ואנוכי בסוף מערב

מהמאה ה-11, לאחר הכיבוש הצלבני (עולי רגל נוצרים שכבשו את ירושלים מידי המוסלמים ששלטו בירושלים), היישוב היהודי בארץ ישראל היה דליל ביותר. לעתים נדירות נמצאו יהודים שביקשו לעלות לארץ, ואם כבר עלו, אלו היו בעיקר יהודים שבאו להיקבר בארץ הקודש.

חלמו על הארץ אך המשיכו לשבת בגלות. השיעור עוסק בכיסופים לארץ ודרך הביטוי שלהם בשירה של רבי יהודה הלוי.

שיעור 8: אם אשכחך ירושלים

משחרב בית (האחרון) רבו פרושין בישראל שלא (היו אוכלין בשר ולא שותין) יין נטפל להם ר' יהושע אמר להם: מפני מה אין אתם אוכלים בשר? אמרו לו: נאכל בשר שבכל יום היה (תמיד קרב לגבי מזבח ועכשיו בטל)? אמר להם: לא נאכל, ומפני מה אין אתם שותים יין? אמרו לו: יין נשתה שבכל יום היה מתנסך על גביי המזבח ועכשיו בטל אמר להם: לא נשתה... אמר להם: בני להתאבל יותר מדאי אי אפשר (ושלא להתאבל כלל אי אפשר) אלא כך אמרו חכמים סד אדם את ביתו בסיד ומשייר דבר מועט זכר לירושלים עושה אדם (עסקי סעודה) ומשייר דבר מועט (זכר לירושלים) עושה אשה כל תכשיטה ומשיירה דבר מועט זכר לירושלים שנאמר (תהילים קלז): "אם אֶשְׁכַּח יְרוּשָׁלַם תִּשְׁכַּח יְמִינִי תִדְבַּק לְשׁוֹנֵי לֶחְכִי אִם לֹא אֶזְכְּרֶנִּי"

תוספתא(תקופת התלמוד), מסכת נשים, סוטה פרק טו, ה

מתוך הסיפור ניתן ללמוד שיש כאלה שנהגו מנהגי אבלות והימנעות מהנאות החיים במידה שכנראה כבר היתה ממש מוגזמת עד כדי כך שר' יהושע החליט לטפל בעניין. מה אפשר ללמוד מהסיפור? שני עניינים. האחד שיש כאלה שחורבן הבית היה כה מוחשי בעיניהם שגם דורות אחר כך המשיכו להתאבל באופן שהיה חריג ומוגזם ועניין שני ר' יהושע וחבריו ככל שהתרחקו מהאירוע הפכו אותו לסמל אך השלימו אותו. היו כאלה שלאחר מספר דורות הציעו לבטל את הצום שהוכרז ביום החורבן או לקצרו. לדוגמא: רבי יהודה הנשיא (עורך המשנה) סבר שבעקבות השקט, הרווחה והאוטונומיה שניתנו לעם בארץ בכלל ולמוסדות ההנהגה היהודית בפרט, אין יותר טעם להתענות בתעניות

החורבן, למרות שלא נבנה בית המקדש ואף שאין לעם עצמאות מוחלטת. ניסיונו זה שיקף את רצונו להנחיל את התחושה שימי שלטונו הם התחלת הגאולה. עוד בנושא זה תוכלו לקרוא [באתר מט"ח](#)

עוד בשיעור זה נציג בפני התלמידים כיצד המשיכו להדהד את זיכרון החורבן בתרבות היהודית .

עמוד 130 : משימת אתגר תקע בשופר גדול לחירותנו

משימה זו עוסקת בעוד דרך בה בא לידי ביטוי הגעגוע לארץ ישראל שהתחיל בגלות בבל (לאחר חורבן בית ראשון) ונשאר בעם למרות השיבה ארצה. בדקו האם נדרשת בכיתתכם עוד זווית ראייה נוספת והאם יש לכם זמן לכך.

עליות בתקופה שבין חורבן בית שני להתעוררות התנועה הציונית

שיעור 9: עמוד 131

בתקופה המכונה "תקופת הגלות", רוב היהודים הסתפקו בכמיהות, בכיסופים ובגעגועים לציון. עם זאת, גם בתקופה זו היה מיעוט שביקש לממש את הרצון לשוב לארץ האבות. הדבר נבע בעיקר מרצון לברך באתרים הקדושים, או להיקבר בארץ ישראל, מתוך אמונה שיש סגולה מיוחדת בקבורה בארץ הקודש.

מהתקופה בה נעזבה הארץ לאחר מרד בר כוכבא (136 לספירה) ועד להתעוררות הציונית ישנן עדויות מעטות על עליות וביקורים בה.

הבאנו לפני התלמידים שתי עדויות – מפי הרמב"ן ומפי רבי נחמן מברסלב. ההבדלים ביניהם בולטים.

הרמב"ן מציין עד כמה הארץ עזובה. שימו לב בתיאורו מזכיר את התיאור של ירושלים טבורו של עולם אך במשמעות שונה לחלוטין. ולמרות כל העזובה עדיין הארץ טובה מאוד בעיניו. רק שני אחים מצליחים להתפרנס שם מצביעה והם הדואגים לשאר האנשים ומנסים לשקם את בתי הכנסת. הרמב"ן רואה את העזובה אך גם את התקווה. לעומתו ר' נחמן בדרכו החסידית מסתכל מעבר לחורבן ורואה את משמעות הארץ כמקור השראה לעם.

מעשה העז / עגנון

(התלמידים יוכלו לקרוא את הסיפור ברשת . הוא מובא כאן למענכם)

מעשה בזקן אחד שהיה גונח מלבו. באו ושאלו לרופאים. אמרו שישתה חלב עזים. יצא וקנה לו עז והכניסה לדיר. לא היו ימים מרובים עד שנתעלמה העז. יצאו לבקשה ולא מצאוה לא בחצר ולא בגן, לא על גג בית המדרש ולא אצל המעיין, לא בהר ולא בשדה. שהתה כמה ימים עד שחזרה מאליה ובחזירתה היו דדיה מלאים חלב וטעמו כטעם גן עדן. ולא פעם אחת בלבד נתעלמה מן הבית אלא פעמים הרבה נתעלמה מן הבית.

יצאו לבקשה ולא מצאוה עד שחזרה מאליה והיו דדיה מלאים חלב מתוק מדבש וטעמו טעם גן עדן. פעם אחת אמר הזקן לבנו, בני מתאוה אני לדעת להיכן היא הולכת ומהיכן היא מביאה חלב זה שהוא מתוק לחכי ולכל עצמותי מרפא. אמר לו בנו, אבא יש עצה לזה. מהי? עמד הבן והביא משיחה וקשרה לזנבה של העז. אמר לו אביו, מה אתה עושה בני? אמר לו, משיחה אני קושר לזנבה של העז וכשארגיש בה שהיא מבקשת לילך אתפוס את המשיחה בראשה ואצא עמה לדרך. נענע לו הזקן בראשו וקרא עליו, בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני. קשר הבחור משיחה נאה בזנבה של העז ונתן דעתו עליה. כיון שעמדה לילך תפס את המשיחה בידו ולא הניח הימנה, וכיון שהלכה נגרר והלך אחריה, עד שהגיע למערה אחת.

נכנסה העז למערה ונכנס הבחור עמה, כשהוא אוחז במשיחה והולך אחריה. וכך היו הולכים שעה או שתיים, ואולי יום או יומים. כשכשה העז בזנבה וגעתה בפיה, והמערה לסופה הגיעה. כיון שיצאו מן המערה ראה הרים רמים וגבעות עם פרי מגדים ובאר מים חיים נזלים מן ההרים ורוח מפיוחה כל מיני בשמים והעז עולה באילן, והאילן מלא חרובים מלאים דבש והיא אוכלת מן החרובים ושותה ממעין גנים. עמד הבחור וקרא לעוברי דרכים, השבעתי אתכם אנשים טובים הגידו לי היכן אני ומה שם המקום הזה? אמרו לו, בארץ ישראל אתה וסמוך לצפת אתה. תלה הבחור עיניו למרום ואמר, ברוך המקום ברוך הוא שהביאני לארץ ישראל. נשק עפרה וישב לו תחת העץ. אמר לעצמו, עד שיפוח היום ונסו הצללים אשב לי על ההר תחת העץ, אחרי כן אלך לביתי ואביא את אבי ואת אמי לארץ ישראל. עד שהוא יושב ומתבשם בקדושתה של ארץ ישראל שמע כרוז בואו ונצא לקראת שבת המלכה, וראה בני אדם כמלאכים מעוטפים בסודרין לבנים וענפים של הדסים בידיהם וכל הבתים מאירים בנרות הרבה. הבין מדעתו שהגיע ערב שבת עם חשיכה ואין בכדי שיחזור. עקר קנה וטבלה בעפצים שעושים מהם דיו לכתוב ספר תורה ונטל פיסת נייר וכתב מכתב לאביו, מכנף הארץ זמירות אשמיע כי הגעתי בשלום לארץ ישראל והנה אנכי יושב סמוך לצפת עיר הקדושה ומתבשם מקדושתה. ואל תשאלני איך הגעתי לכאן אלא אחוז במשיחה שקשורה בזנבה של העז וצא לך בעקבי העז אז תלך לבטח דרכך ותבוא לארץ ישראל. גלל הבחור את הפתק תחבו בתוך אזנה של העז. אמר אל לבו, כשהיא מגעת אצל אבא, אבא מחליקה על ראשה והיא מנענעת באזניה מיד נופל הפתק מתוך אזנה, מיד נוטל אבא את הפתק וקורא מה שכתוב בו והוא תופס את המשיחה והולך עמה לארץ ישראל.

חזרה העז אצל הזקן, אבל באזניה לא נענעה והפתק לא נפל. כיון שראה הזקן את העז שהיא חזרה ובנו איננו התחיל מטפח על ראשו וצועק ובוכה ומילל, בני, בני איכה? בני מי יתן מותי אני תחתך, בני בני. והיה בוכה והולך ומתאבל על בנו, כי אמר חיה רעה אכלתהו, טורף טורף בני. וימאן להנחם ויאמר, ארד אל בני אבל שאולה. וכל אימת שראה את העז היה אומר, אוי לו לאב שהגלה את בנו ואוי לה לזו שטרדתהו מן העולם. ולא נחה דעתו של אותו זקן עד שקרא לשוחט לשחטה. בא השוחט ושחט את העז. הפשיטו את עורה ונפל פתק מן האוזן. נטל הזקן את הפתק ואמר, כתב בני. וקרא כל מה שכתב לו בנו. התחיל מטפח על ראשו ובוכה וי, אוי לו לאיש שקיפח את מזלו בידי אוי לו לאיש שגמל רעה לעושה טובה. נתאבל על העז ימים רבים וימאן להתנחם ויאמר, אוי לי שהייתי יכול לעלות לארץ ישראל בקפיצה אחת ועכשיו אקפח את ימי בגלות הזאת. מני אז פי המערה סמוי מן העין, ודרך קצרה עוד אין. ואותו בחור אם לא מת, עוד ינוב בשיבה דשן ורענן, בארצות החיים שקט ושאנן.

עבודה זו ניתן לעשות כעבודת בית באופן אישי, בזוגות או בקבוצות.

למדנו שעם ישראל פוזר ברחבי העולם בעקבות כיבושי הארץ על ידי עמים שונים. הכמיהה לשוב ולקיים חיים יהודיים מלאים בארץ ישראל באה לידי ביטוי בטקסטים שנכתבו לאורך כל הדורות, באזכורים של הרצון לשוב לציון בטקסים חשובים ובעלויות של יחידים או קבוצות קטנות. רק בתקופה של הציונות נעשה מאמץ מרוכז לחדש את ההתיישבות היהודית בארץ ישראל, ועל כך, נלמד בפרק הבא.

העליות הציוניות – לא מסתפקים בגעגוע "פה נחיה ופה ניצור חיי חופש חיי דרוך"

שיעור 10: חוצבים אנו גורל ביד רמה

ראינו שבמשך שנים רבות כמהו היהודים להגיע לציון, אך רק מעטים מימשו את החלום. הקשיים שהיו כרוכים במסע היו רבים: פיזיים, ביטחוניים וכלכליים. כמו כן, הייתה התנגדות לעלייה המונית לארץ ישראל. בתקופת הגולה, התקיים יכוח מתמשך, שהחל עוד בתקופת חז"ל (במאות החמישית והשישית) לגבי העלייה לארץ ישראל. היו מנהיגים ורבנים שתמכו בעלייה, ואף יישמו אותה בעצמם, והיו אחרים, שהתנגדו רעיונית, לעלייה המונית ומאורגנת לארץ ישראל, מסיבות שונות. בסוף המאה ה-19, לפני יותר מ-130 שנה, קמה התנועה הציונית, שבראשה עמד בנימין זאב הרצל. מטרת התנועה הייתה להקים בית לאומי לעם היהודי. התנועה הציעה תוכנית חדשנית לעם היהודי, היא הציעה תוכנית למימוש הכמיהה לציון – עלייה, התיישבות והקמת מדינה יהודית.

בחרנו להציג את דמותה של מדינת ישראל בעיני העולים בשירים, כרזות וקטע מספר.

שיר החירות ושיר בוקר

על השירים מתוך אתר זמר רשת:

על פי עדות דניאל סמבורסקי (תצליל ד', תשכ"ט), הוא כתב את הלחן לשיר החירות ול"שיר בוקר" - "בהרים כבר השמש מלהטת" בברלין. השירים נכלל במחזה תעמולתי ציוני "הפתרון היחידי" מאת סלי (שאול) לזין, שהועלה (בגרמנית) ערב עליית היטלר לשלטון. בארץ התאים סמבורסקי את הלחן של "שיר החירות" למילותיו של יצחק שנהר ואת הלחן "שיר בוקר" למילותיו של אלתרמן עבור הסרט "לחיים חדשים".

במה שונה השיר הזה מקטעי הכיסופים שקראנו בפרקים קודמים?

השאלה מפנה את תשומת הלב של התלמידים להבדל שחל לאחר התעוררות התנועה הציונית. כבר לא רק חלמו על הארץ אלא עברו למעשים – הגיעו ליישב אותה.

כמי שחיים כיום בארץ ישראל ובמדינת ישראל – האם לדעתכם הציונים ששרו את השיר הגשימו את חזונם?

זוהי שאלה המאפשרת לתלמידים להסתכל בעיניים ביקורתיות. כאשר יש חזון ופועלים למענו כדאי לעצור מפעם לפעם ולבדוק האם אנחנו בכיוון הנכון? מה כבר השגנו? מה עוד נבקש להשיג? אין הכוונה לבקש מהתלמידים לחפש מה לא טוב כאן אלא לראות מהם האתגרים העומדים לפנינו, באיזו דרך עלינו לבחור כדי להגשים את החזון. המלצה: דרך זה אפשר ללמד תלמידים את החשיבות של בניית חזון, עשייה למען הגשמתו והערכה תוך כדי תהליך וזאת בכדי לבדוק האם הם נמצאים בדרך הנכונה להגשמת החזון.

כרזות: ניתן לתת את העבודה כמשימה לקבוצה בבית (או את חלקה היצירתי)

דרך נוספת לראות את העשייה של התנועה הציונית היא התבוננת בכרזות שעוצבו באותם הימים.

הכרזות מספרות על השינוי הגדול שחל בעם לאחר מאות שנים של חיים בגולה, בהן האנשים לא עבדו את האדמה ועסקו לרוב במסחר, בחנויות קטנות ובבתי מלאכה הרחוקים מן השמש הארצישראלית. בכרזות באים לידי ביטוי הדמויות הצבריות, הידיים העובדות, צבעי האדמה, החקלאות והקשר לאדמה.

שיעור 11 עמוד 136 : השיבה ארצה

דרך סיפורה של קלרה ודרך השיר יוכלו התלמידים להכיר את המציאות של החברה הצעירים שהגיעו לארץ לעולם כל כך שונה מהעולם בו הם גדלו. אפשר לחזור ולעסוק בתחושה כלפי המולדת שלא דווקא נולדת בה, הנושא בו עסקנו בתחילת החוברת.

הערה: השירים, הכרזות וקטע מהסיפור כל אחד מהם מראה על השינוי הגדול שחל מהמאה ה-19 ואילך. אין ספק שכל אחד מהמקורות חשוב אך יחד עם זאת לא בטוח שתצליחי לעסוק בכולם בשיעור ולכן בתום שיעור 10 ובו השירים (אפשר רק אחד מהם) והעבודה על הכרזות אפשר לתת את העבודה על הסיפור כעבודת בית או את העבודה על הכרזות כמשימה קבוצתית בבית.

משימת סיכום עוסקת בשירים. חלק ניכר מהתלמידים שלנו לא נחשף לשירים שנכתבו במאה הקודמת, וחבל שכך.

לכן חשבנו שכדאי מידי פעם להשמיע להם ממבחר שירי ארץ ישראל. לעיתים יש גם חידושים לשירים נושנים אפשר להשמיע להם את שתי הגרסאות כמו לדוגמא חידוש של [סאבלימינל והגבעתרון לשיר "בת שישים"](#)

"ונמשכת שיירה מהמאה שעברה"

שיעור 12+13: העלייה האתיופית

עם הקמת מדינת ישראל העלייה לא תמה. המשיכו וממשיכים להגיע עולים רבים ארצה.

בחרנו להרחיב על העלייה האתיופית. על הקשיים, על החלומות ועל המציאות הלא פשוטה שאליה הגיעו. מומלץ להרחיב על ידי כתבות מהעיתון, סיפורים אישיים של עולים מאתיופיה במידה ויש בכיתתכם או בקהילתכם ועוד.

הבולים, השיר, החסידה כדימוי כל אלה פונים אל סגנונות שונים של תלמידים. ניתן לעשות את הכל או לבחור חלק מהפעילויות.

שיעור 14 עמוד 141 : הפנים היפות של הארץ

ושבו חזרנו אל התלמידים. התחלנו בהכרת מושגים והבנת הנושא שכולנו עלינו לארץ מתישהו לאחר שנים של כיסופים וחזרנו אל היום. אל היחס של התלמידים שלנו לארץ.

סיפורו של קנז מדגיש את תחושת האהבה אל הארץ. בקשו מהתלמידים לספר כיצד הם מרגישים אל הארץ. כמובן שכל תחושה והרגשה מותרים. כיצד הם מבטאים את תחושותיהם לארץ. השאלה האם ניתן לחנך לאהבת הארץ היא שאלה אקטואלית ביותר. הדיונים האם ומתי יש ללמד את שיר התקווה, סמלי הארץ כן או לא לפתוח את יום הלימודים בשירת התקווה, בהנפת הדגל..ועוד. שאלות אלו עולות כל הזמן ותוכלו למצוא [כתבות](#) רבות העוסקות בנושא. אחרי ששוחחנו עם התלמידים על אהבת הארץ והאם ניתן לחנך לאהבה השלב הבא הוא להסתכל מסביב ולהכיר את המדינה טוב יותר. את ההכרות נעשה עם התלמידים דרך שני שירים. שירו של אריאל הורוביץ מדבר על האחוה שבאה לביטוי בכל עת שאנו נדרשים לעזור ולסייע לאחר במדינה ושירו של אביב גפן מדבר על הארץ, החיים בארץ הדורשים מאיתנו כה הרבה עד שלעיתים אנו מותשים. ושוב אין הכוונה לחפש את הרע בארץ כדי להפסיק לאהוב אותה או להיות קשור אליה אלא להסתכל על המציאות לחפש את מה שטוב כבר ואת מה שדורש עבודה נוספת.

וכמו תמיד מגיע כעת שלב המעשה. הכרנו את התרבות היהודית לאורך הדורות, מצאנו מה חשוב לנו וכעת יש לעבוד למען זה. המשימה הראשונה של התלמידים היא לחפש כיצד הם יכולים לתקן/לשפר משהו בסביבתם.

עבור התחום שבו אנחנו כחברה מאותגרים הכינו תוכנית לשיפור המצב – חשבו מה אתם, כילדים בכיתה ה', יכולים לעשות בשביל לתקן במעט את התחום הזה.
חשוב שתוכנית הפעולה שלכם תהיה ישימה - היא יכולה להיות אישית, קבוצתית וכיתתית. את התוכנית תציגו בפני הכיתה בשיעור הבא, וזכרו – מהרגע שהצגתם את התוכנית, אתם אחראים ליישם אותה!
אם אתם רוצים שהפנים היפים של הארץ לא יתחבאו – צריך לעבוד קשה!

משימה הסיכום היא משימה בשלבים (היא יכולה להיות בנוסף למשימה הקודמת או במקומה. תלוי באופי הכיתה) הדגש במשימה זו הכנת תמונה של הארץ על הצדדים היפים שבה. בתחילה יתחיל כל אחד לחפש כתבות ותמונות שמבחינתו יספרו על הדברים הטובים שבארץ. לאחר מכן בקבוצה יצטרכו להסכים על מה שמקובל על כולם ולבסוף הכיתה כולה תצטרך להסכים על הקולאז' המשותף.

משימה זו תראה שלעיתים מה שיפה, חשוב ונכון בעיני האחד לא בהכרח מצטייר כך בעיני האחר. היחס השונה אל הארץ, הדברים שחשובים אחד ואלה שחשובים לאחר הופכים את החיים בארץ מאתגרים ומעניינים.

הערה: בחרו את המשימה שנכונה יותר לכיתה שלכם. החוברת מציעה מגוון אפשרויות כדי לענות על צרכים של כיתות וקהילות שונות. אתם אלה היודעים מה מתאים יותר לסגנון הלמידה, לאופי ולדרך השיח הכיתתי שלכם.

שיעור 15 עמוד 144: "קום והתהלך בארץ בתרמיל ובמקל וודאי תפגוש בדרך שוב את ארץ ישראל"

המשימה השנייה : אוהבים את מה ואת מי שמכירים. אהבת הארץ היא תוצאה של הכרת הארץ וכדי להכיר אותה כדאי לטייל בה.
לא כל התלמידים ובני משפחותיהם מרבים לטייל. חשוב שלא יחושו כאילו הם ננזפים על כך. אנו מקווים שהלימוד והעלאת הנושא למודעות אכן יגרמו להם לבקש מההורים לטייל יותר בארץ.
במשימה האישית יתבקש כל תלמיד לספר על טיול משפחתי אחד. דרך הסיפור יוכלו התלמידים להכיר מקומות נוספים שאולי לא ידעו עליהם ובעיקר ילמדו עוד אחד על השנייה.
כמובן שבכיתות שבהן הרגישות גבוהה מסיבה כלשהי המשימה יכולה להישאר אישית ואין צורך לדווח עליה במליאה.
המלצה: לעיתים, בגלל קוצר הזמן, לא ניתן לדווח בכיתה. אפשר להכין קלסר כיתתי בו לכל אחד יוקדש עמוד ובו תמונה וסיפור הטיול שלו. קלסר זה יוכל ללוות את התלמידים לכל אורך השנה ותמיד אפשר להמשיך ולהוסיף טיולים נוספים.

עמוד 147 משימת סיכום: אחרי הכל את שיר לאורך החוברת נחשפו התלמידים לשירים רבים ויש רבים אחרים שהם יכולים לשמוע ברשת. התלמידים יכינו את השירון הכיתתי בו תוכלו להשתמש בטיולים כיתתיים.